

RAZLOZI NEDOSLJEDNOSTI: TKO I ZAŠTO MIJENJA GLASAČKU ODLUKU?

Goran MILAS

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 32.019.5(497.5)“1998”:324

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. 7. 1999.

Studijom temeljenom na opsežnom istraživanju javnog mnijenja, provedenom 1998. godine na probabilističkom uzorku hrvatskog pučanstva, nastojalo se utvrditi razmjere nedosljednosti u biračkom ponašanju i proniknuti u razloge mijenjanja glasačke odluke. Istraživanje je pokazalo kako su se ispitanici ponašali razmjerno nedosljedno, tako da ih je približno polovica unutar intervala od tri godine namjeravala promijeniti stranku za koju će vjerojatno ubuduće glasovati. Većina njih nije mijenjala samo stranku već i ideološku grupaciju kojoj je namjeravala pokloniti povjerenje, tako da se može reći kako su iskazali podjednako stranačku i ideološku nedosljednost. Odljev birača iz stranke u stranku većim se dijelom, kako pokazuju provedene diskriminacijske analize, nije odvijao temeljem društvenog statusa koji bi korespondirao s profilom stranke, već poglavito stavom prema tadašnjoj vlasti. Rukovodeći se trenutačnom političkom zbiljom i procjenjujući aktualne i specifične probleme, birači su se nužno ponašali nedosljedno napuštajući trajnije odrednice vlastita glasačkog opredjeljenja. Takvo ponašanje najbolje opisuje model “zajedničkog spremnika” koji pretpostavlja da, izuzevši čvrste jezgre poklonika svake stranke, većinu biračkog tijela čine glasači potpuno nedosljedna ponašanja, koji se čas priklanjaju jednoj, čas drugoj stranci, ovisno o akcidentalnim čimbenicima, procjeni trenutačne političke zbilje, ili vrednovanju ponuđenih programa.

Requests for reprints should be sent to Goran Milas, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: goran.milas@ipdi.hr

UVOD

Psiholozi, sociolozi i politolozi su se desetljećima trudili proniknuti u razloge dosljednosti biračkog ponašanja. Društveni status zarana je prepoznat kao jedna od najvažnijih odrednica stranačkog izbora (Lazarsfeld i sur., 1948.), a uočenu pravil-

nost potvrdila su i sva kasnija istraživanja, podjednako ona provedena u inozemstvu i Hrvatskoj (Grdešić, 1991.; Rimac, 1992.; Štrelov i Bulat, 1995.). Razloge nađene povezanosti nije teško objasniti. Prema mišljenju Lipseta (1960.), političke stranke i njihovo međusobno sukobljavanje predstavlja svojevrsan prijevod klasne borbe na demokratski jezik, pri čemu pojedine stranke zastupaju interese različitih društvenih skupina. Lazarsfeld i suradnici (1948.) dosljednost tumače obranom vlastitih stavova od informacija koje bi ih mogle poljuljati. Takvoj obrani najviše pridonose skupine istomišljenika s kojima pojedinac živi, radi ili prijateljuje, u pravilu sastavljene od pripadnika istog društvenog sloja. Na posredan način, mehanizmima socijalizacije i društvene kontrole, okružje pojedinca, kako drže autori, utječe na postojanost njegova biračkog ponašanja.

No, dosljednost izbora nipošto se ne iscrpljuje u društvenom statusu ili klasi kojoj osoba pripada. Povezanost između društvenog položaja i glasačke naklonosti nije apsolutna, u većini istraživanja ni pretjerano visoka. Štoviše, istraživanja provedena u nas upućuju na tek manju proporciju tako objašnjene varijance stranačkog izbora. Ne zanemarujući važnost društvenog statusa, Eysenck je upozorio na često podcjenjivanu ulogu ličnosti u oblikovanju stavova i posredno, u političkom odlučivanju (Eysenck, 1954.; Eysenck i Wilson, 1978.). Ni ta veza, međutim, nije odveć čvrsta, u svakom slučaju nedostatna za objašnjavanje postojanosti u biračkom ponašanju. Društveni stavovi koji, prema mišljenju Eysencka (1954.), predstavljaju temeljne sastavnice ideologije, srodni su konstrukt osobina ličnosti (Milas, 1998a), ali su, zbog svoje specifičnosti, bliži političkom ponašanju. Podjednako su utemeljeni na biološkoj osnovici ličnosti i društvenom statusu koji zajedno tvore socijalizacijski okvir u kojem nastaju. No, protivno nalazima o njihovoj važnoj ulozi u biračkom ponašanju i naklonosti političkim strankama (Eysenck i Wilson, 1978.), istraživanja provedena u nas utvrdila su tek malu korespondenciju između ideološke usmjerenosti i stranačke naklonosti (Milas i Rih-tar, 1997.).

Biračka dosljednost često se pripisuje vezanosti ili privrženosti stranci, pojavi koja je prvi put pobliže istražena u opsežnoj studiji Campbella i suradnika (1960.). Autori su pretpostavili da se u osoba razvija poistovjećivanje sa strankom kao osobit osjećajni odnos zasićen svime što određuje tu vrstu političkog ponašanja. U novije vrijeme, međutim, sve se više glasača deklarira nezavisnima, odnosno stranački neutralnima (Kinder, 1998.), što smanjuje dosljednost temeljenu na stranačkoj identifikaciji. Nalaze takvih istraživanja nastalih u zemljama bogate demokratske tradicije nije jednostavno preslikati u uvjete čija demokratska povijest traje tek desetak godina. Strana-

čka identifikacija dugotrajan je proces koji se odvija ne samo za pojedinčeva života već se i prenosi s naraštaja na naraštaj. Nije usto sigurno mogu li se rezultati američkih istraživanja koja se odnose na predsjednički sustav uz samo dvije važnije političke stranke uopćiti na višestranački sustav kakav postoji u Hrvatskoj.

Dosad smo govorili samo o čimbenicima koji povećavaju dosljednost u izboru stranke. Pretpostavka je da osoba postojano izabire onu stranku s kojom se poistovjećuje i drži da trajno zastupa interese nje ili skupine kojoj pripada. No, kad bi se svi birači ponašali dosljedno, rezultati izbora provedenih u nizu vremenskih točaka ne bi se međusobno bitno razlikovali. To, dakako, nije slučaj. Glasačkom ponašanju se može pristupiti kao racionalnom izboru. Birač odvaguje različite mogućnosti, procjenjuje stranke, podjednako njihove prednosti i nedostatke te, naposljetku, donosi odluku u skladu s vlastitim očekivanjima o tome koja će mu od njih, svojom politikom, donijeti najviše u budućnosti. Riječ je, bez dvojbe, o kognitivnom procesu, no to ne znači nužno da je konačan izbor plod racionalnog promišljanja. Odluka se može temeljiti na procjeni kompetentnosti ili maru kojim stranke pristupaju relevantnim problemima, pri čemu je, dakako, najtransparentnija stranka u tome trenutku ona na vlasti (Milas, 1998b). Campbell i suradnici (1960.) drže da se, pri glasačkoj odluci, pojedinac, osim vlastitom stranačkom identifikacijom, rukovodi također opredjeljenjem za kandidate koji personificiraju određenu stranku te načinom na koji stranke pristupaju istaknutim problemima i političkim sadržajima predizbornog razdoblja. Načini na koji birači procjenjuju kandidate i stranačku brigu o rješavanjima njima bitnih problema svakako u određenoj mjeri predstavljaju izvore nedosljednosti, jer mogu (iako ne moraju) biti sučeljeni stabilnoj tendenciji glasovanja uvijek za istu stranku. No, kako je rečeno, nalazi Campbella i suradnika imaju razmjerno ograničen doseg te nije sigurno vrijede li u političkim sustavima različitim od američkog. Primjerice, važnost kandidatovih odlika vjerojatno ima veću težinu u američkim nego u našim političkim prilikama.

Za proučavanje političkog izjašnjavanja i biračkog ponašanja podjednako je važno utvrditi zakonitosti koje utječu na dosljednost, kao i one koje vode nedosljednosti u ponašanju. Psihološke teorije kognitivne ravnoteže zagovaraju mišljenje da osoba nastoji biti dosljedna sebi u najvećoj mogućoj mjeri, kako bi izbjegla neugodu i napetost nastalu zbog istodobnog posjedovanja međusobno sučeljenih stavova (Festinger, 1957.). S te se strane čini da je dosljedno ponašanje psihološki prirodno i prilagođeno, a svaka nedosljednost izaziva unutarnji otpor i nelagodu koju valja ukloniti. Prema spomenutom Campbellovom modelu, birači se mogu naći u raskoraku iz-

među trajnog nastojanja glasovanja uvijek za istu stranku (zbog poistovjećivanja s njome, društvenog statusa ili klase kojoj se ta stranka obraća, ideoloških razloga ili osobina ličnosti) i trenutnog vrednovanja političke zbilje koje ih može navesti na promjenu odluke.

Radom propitujemo razmjere dosljednosti i nedosljednosti u biračkom ponašanju hrvatskih građana, pokušavajući istodobno prepoznati njihove odrednice. Važno pitanje je, svakako, postoji li dosljednost u glasačkom ponašanju i u kojoj mjeri je ona izražena. Na dosljednost upućuju nevelike promjene i kolebanja u rejtingu političkih stranaka zabilježenom pri izborima i dosad provedenim istraživanjima, iako svaki zaključak temeljen na sukcesivnim uzorcima, umjesto na panel istraživanju može navesti na pogrešan zaključak. Drugo, mnogo važnije pitanje usmjeruje interes prema mogućim odrednicama nedosljednosti u glasačkom izboru. Nameće se pritom nekoliko mogućih hipoteza koje radom nastojimo provjeriti.

Prva od njih, nazovimo je pretpostavkom "trenutačne političke konjunktore", kazuje kako u biračkom ponašanju nema stvarne dosljednosti, već svaki pojedinac može dati glas svakoj stranci, ovisno o procjeni trenutačnih političkih prilika i percepciji one među njima koja u određenim okolnostima nudi najbolji program. U svjetlu dosad iznesenih nalaza takva je pretpostavka malo vjerojatna u zemljama s dobro profiliranim strankama. No, ako stranke imaju odlike pokreta, takva pretpostavka svakako ima svoje opravdanje. Ona također može dobro opisivati prilike u zemljama koje nemaju širok raspon političkih stranaka, već je on sužen na samo dvije ili više njih sličnog usmjerenja.

Drugi model, nazovimo ga postavkom "zajedničkog spremnika", luči dvije skupine potencijalnih birača, one koji razmjerno čvrsto podržavaju jednu stranku i dosljedno za nju glasuju na izborima i one koji su nedosljedni u svojim odlukama, čas se priklanjajući jednim, čas drugima, ovisno o nizu akcidentalnih čimbenika, poput promidžbe, trenutačne politike, izgleda ili ličnosti stranačkih kandidata i sl. Pretpostavka je pritom da su skupine dosljednih birača heterogene, ovisno o tome kojoj stranci naginju, dok oni nedosljedni mogu predstavljati skupinu obilježenu nekim prepoznatljivim zajedničkim svojstvima, primjerice manjkom naobrazbe, osobinama ličnosti, odsutnošću interesa za politiku ili nekim dugim odlikama. Model pretpostavlja da nedosljedni birači biraju stranku uglavnom neovisno o ideološkom usmjerenju ili vlastitom društvenom statusu, tako da glas mogu povjeriti vrlo širokom spektru političkih opcija (od radikalnih do konzervativnih). Zbog toga svaka stranka, prema takvom modelu, s podjednakim pravom može računati na neopredijeljene ili kolebljive

birače koji, u određenom smislu, predstavljaju zajedničko dobro. Bit pretpostavke je polivalentnost nedosljednih birača s obzirom na moguće glasačko opredjeljenje.

Modelom "interesnih skupina" pretpostavlja se da će se osoba, pri promjeni glasačkog izbora, okrenuti drugoj stranci ideološki srodnog profila, a ne onoj koja u tome trenutku, bez obzira na vlastito usmjerenje, nudi uvjerljivija rješenja aktualnih problema. Prihvaćanje stranke uvjetovano je različitim svojstvima koja razmjerno dosljedno utječu na cjelokupno ponašanje pojedinca poput društvenog statusa, osobina ličnosti i stavova. Sukladno takvoj pretpostavci, svaka stranka ima svoje interesne skupine i obraća se određenom dijelu pučanstva srodnih odlika, primjerice sličnog društvenog statusa ili ideološkog usmjerenja.

METODA

Studija se temelji na podacima prikupljenima istraživanjima javnoga mnijenja Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar tijekom listopada 1998. godine (Lanza i sur., 1998.). Istraživanje je provedeno na reprezentativnom, troetapno stratificiranom probabilističkom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske uz uporabu standardne metode anketiranja izravnim razgovorima u kućanstvima koje su obavili stručno osposobljeni suradnici. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 3 474 ispitanika.

Operacionalizacija istraživačkih varijabli

U istraživanju su rabljena dva skupa varijabli kojima se nastojalo objasniti biračko ponašanje. Mjere društvenog statusa čija je važnost potvrđena u nizu istraživanja (Grdešić, 1991.; Rimac, 1992.; Štrelov i Bulat, 1995.) operacionalizirane su mnoštvom standardnih i ujedno bazičnih pokazatelja. Ovamo su uključeni: spol, dob, naobrazba, naobrazba roditelja, naselje rođenja, naselje rođenja roditelja, približni prihodi po članu kućanstva, posjedovanje kućanskih aparata i automobila te osobna procjena životnog standarda kućanstva.

Uz društveni status, kao razmjerno stabilnu varijablu koja utječe na dosljednost biračkog ponašanja, nastojalo se provjeriti koliko se glasačka odluka može pripisati nekim specifičnim stavovima, poput stava prema vlasti. Ranija su istraživanja, naime, pokazala da takva, niža i manje općenita razina političkog mišljenja može imati veći utjecaj na biračko opredjeljenje od postojanijih ideoloških usmjerenja (Milas, 1998b; Milas i Rihtar, 1997.). U istraživanje su, stoga, uključeni sljedeći pokazatelji: opći stav prema vlasti, slaganje s načinom obavljanja predsjedničke funkcije, stav prema djelovanju stranke na vlasti te ocjena djelovanja vlasti u sljedećim područjima: gospodarstvu, socijalnoj skrbi, poljoprivredi, turizmu,

školstvu, obrani zemlje, sigurnosti građana, obnovi ratom stradalih područja, privatizaciji, vanjskoj politici, kulturi i znanosti.

Istraživanjem smo nastojali objasniti biračku odluku, usmjerujući posebnu pozornost prema iskazanoj dosljednosti glasačkog ponašanja. Ispitanici su u anketi prvo zamoljeni da na priloženom listiću zaokruže stranku za koju bi, u tom trenutku najvjerojatnije glasovali te im je, potom, kako bi se izbjegao prevelik broj neizjašnjavanja, pružena prilika da, ako se nisu odlučili ni za jednu od ponuđenih, kažu makar koja im se čini prihvatljivijima od ostalih. Osobe koje su se na prvo ili drugo pitanje izjasnile o stranci za koju bi u tom trenutku vjerojatno glasovali ili su navele koja im je od njih bliža od ostalih stranaka, smatrane su prilikom obrade vjerojatnim glasačima te stranke. Nakon nekoliko umetnutih pitanja koja su u anketi poslužila kako bi se smanjio pritisak za iskazivanjem dosljednosti u ponašanju, ispitanici su upitani za stranku kojoj su povjerali glas na izborima održanima u listopadu 1995.

Postupak ima određenih slabosti, upravo zbog težnje ispitanika da se prikažu dosljednijima nego što jesu, pa se moglo očekivati da učestalost nedosljednosti, mjerena na taj način, bude donekle podcijenjena. Razmjeri takve pojave, međutim, ne moraju biti odveć naglašeni niti utjecati na konačne zaključke. Prvi razlog takvog uvjerenja jest visoko podudaranje rezultata izbora za Zastupnički dom, održanih 1995. i rejtinga sastavljenog na temelju retrogradnih odgovora ispitanika. Za vjerovati je, stoga, da ispitanici nisu u većoj mjeri pribjegavali falsificiranju ranije glasačke odluke. Usto, anketari nisu bili svjesni eventualne nedosljednosti, jer su se ispitanici o stranci za koju bi vjerojatno u tom trenutku glasovali izjašnjavali na posebnom listiću koji bi potom sami spremili u kuvertu i zatvorili kako bi odgovore sačuvali u anonimnosti. Razumno je očekivati da je takav postupak smanjio pritisak kojim su bili izloženi pojedini ispitanici kako bi se prikazali dosljednima. Zbog toga držimo da netočni iskazi o ranijem glasačkom opredjeljenju nisu bili učestali. Određeni postotak ispitanika koji je tome ipak pribjegao mogao je zaključcima umanjiti jasnoću, unoseći veću količinu šuma u rezultate, ali ne i lišiti ih vjerodostojnosti.

Drugi tip problema mogao je nastati zbog prekratkog vremena proteklog između provođenja istraživanja i ranijih izbora. Vremenski razmak od tri godine mogao bi se, naime, ocijeniti nedostatnim za izvođenje zaključaka o dosljednosti nečijeg ponašanja, jer se i potencijalno nedosljedne osobe u tako kratkom vremenu mogu ponašati (prividno) dosljedno. Zbog takve operacionalizacije dosljednost je vjerojatno prenaplašena. Nije dvojbeno da bi uz neki dulji interval između vremenskih točaka unutar kojih se ona procjenjuje, dosljednost

bila niža. Mislimo, međutim, da ni ovaj prigovor ne dovodi u pitanje nalaze istraživanja niti na njima temeljene zaključke. Valja samo imati na umu da su osobe koje su u istraživanju iskazale nedosljednost vjerojatno one koje bismo svrstali u kategoriju izrazito nedosljednih, jer se ne sustežu priznati promjenu odluke i usto su odluku promijenili u razmjerno kratkom vremenu. Dakako, takva određenja vrijede samo na statističkoj, uprosječnoj razini, a nikako za svakog nedosljednog pojedinca. U obranu rabljene metode valja pribrojiti i teškoće koje bi nastale zbog prisjećanja u slučaju produljivanja vremenskog intervala. Na sličan način kao i kratkoća intervala, moglo je utjecati uzimanje samo dviju vremenskih točaka za procjenu dosljednosti. Moguć je prigovor da osoba koja dva puta glasuje za istu stranku nije nužno dosljedna, već su je na to mogle navesti specifične, nepromijenjene okolnosti, pogotovo unutar razmjerno kratkog vremenskog intervala. Procjena dosljednosti nedvojbeno bi bila pouzdanija kad bi se temeljila na većem broju izbornih situacija, ali bi interakcija potrebe za dosljednošću i slabije mogućnosti prisjećanja u većoj mjeri mogla proizvesti artefakt negoli je slučaj s upotrijebljenom metodologijom.

OBRADA PODATAKA

Obradi je prethodila priprema podataka za multivarijatnu analizu. Pojedinačni su rezultati reskalirani, kako bi se postojeća pitanja ordinalizirala. Odgovori "Ne znam" i "Ne mogu ocijeniti" pritom su pridruženi srednjoj brojačkoj kategoriji. Pripremljeni na taj način, podaci su analizirani na dva načina. U prvom, opisnom, koraku, ispitana je opća dosljednost birača važnijih hrvatskih političkih stranaka. U analizu su uključene samo stranke s dovoljnim brojem birača u uzorku.¹ Pritom je praćeno koliko, postotno gledano, birača pojedinih stranaka ostaje pri vlastitoj glasačkoj odluci ili je mijenja. Uz čisto deskriptivne razine, radom smo problemu promjene biračke odluke pristupili analitički, pri čemu smo se služili diskriminacijskom analizom kojom se nastojalo utvrditi razlikuju li se dosljedni glasači pojedinih stranaka međusobno i u odnosu na one nedosljedne. Ukupno je provedeno šest zasebnih diskriminacijskih analiza. U analizu su uključeni potencijalni birači samo onih stranaka za koje se izjasnilo više od 100 ispitanika u provedenom istraživanju. Prema tom načelu, u istraživanju su analizirane skupine potencijalnih birača HDZ-a, HSS-a, HSLŠ-a i SDP-a, HSP-a i IDS-a. U kasnijim analizama taj je broj sužen na prve četiri, jer je to dopuštao broj nedosljednih birača koji im je pristupao ili odustajao od njih. Diskriminacijska analiza u potpunosti je primjerena postavljenim problemima, jer testira ključne postavke vezane uz prirodu unutarskup-

nog i međuskupnog odnosa. Dosljednost biračke odluke, naime, počiva upravo na homogenosti unutar skupina potencijalnih birača jedne stranke i heterogenosti među skupinama birača različitih stranaka. Diskriminacijske dimenzije koje proizvode najveći omjer međuskupne i unutar skupne varijance upućuju stoga na one čimbenike koji bitno utječu na dosljednost stranačkog izbora.

REZULTATI

Prvi problem istaknut u uvodnome dijelu odnosio se na propitivanje dosljednosti u izboru političke stranke. Podaci upućuju na razmjerno malu dosljednost u glasačkoj odluci. Rezultati, naime, pokazuju da bi, u vremenu provođenja istraživanja, svaka druga osoba bila odustala od stranke za koju je glasovala 1995. godine.

☞ TABLICA 1
Podaci o dosljednosti
pri namjeri glasovanja

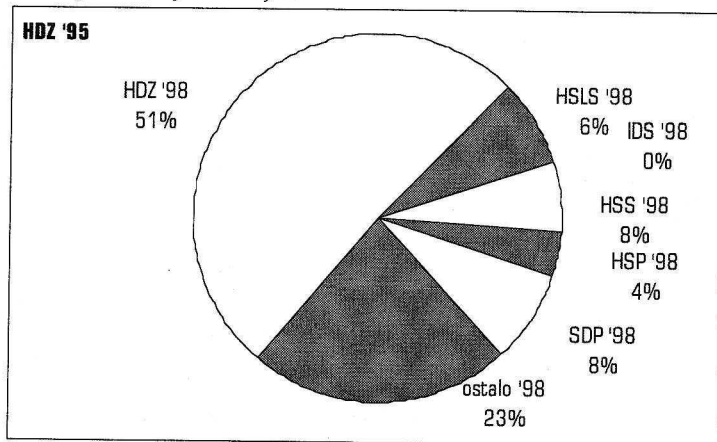
	Učestalost	Postotak	Postotak od izjašnjenih
Nedosljedni	677	19,5	28,4
Dosljedni u izboru političkog bloka	413	11,9	17,3
Dosljedni u izboru stranke	1291	37,2	54,2
Bez odgovora	1093	31,5	
Ukupno ispitanika	3474	100	

Dosljednost u izboru iskazuje tek nešto više od polovice ispitanika. Sukladno napomenama iznesenima u metodološkom odjeljku, riječ je o gornjoj granici broja dosljednih, jer se istraživanjem uspoređuju samo dvije, i to razmjerno bliske vremenske točke (interval od samo tri godine). Druga mjera postojanosti biračkog ponašanja ogleda se u namjeri glasovanja za ideološki blisku stranku. Ideološka srodnost procjenjivana je u odnosu na ranije radove o strukturi hrvatskog političkog prostora (Milas, 1992.; Milas i Rimac, 1994.), ali i neke nedavno uočene pomake u procjeni pojedinih stranaka u javnosti (Milas, 1999.). Sukladno ranijim nalazima, hrvatska politička scena sastoji se od tri bloka, "lijevog", "desnog" i "središnjeg", koje javnost procjenjuje neovisno jedan o drugome. Određeni broj birača, kako pokazuje tablica, nije dosljedan u izboru stranke, ali ostaje ideološki dosljedan birajući unutar srodnih političkih opcija. Uza sve to, ostaje, međutim, gotovo trideset posto onih koji su nedosljedni, i u izboru stranke i šireg političkog usmjerenja kojem se priklanjaju. Doda li se tome i velik broj neizjašnjenih osoba za dio kojih se s razlogom može pretpostaviti da su izostavili odgovor o ranijem glasovanju zbog potrebe da ne ispadnu nedosljedni,² može se samo zaključiti da su razmjeri nedosljednosti u glasačkom ponašanju vrlo naglašeni te da je hrvatska politička pozorni-

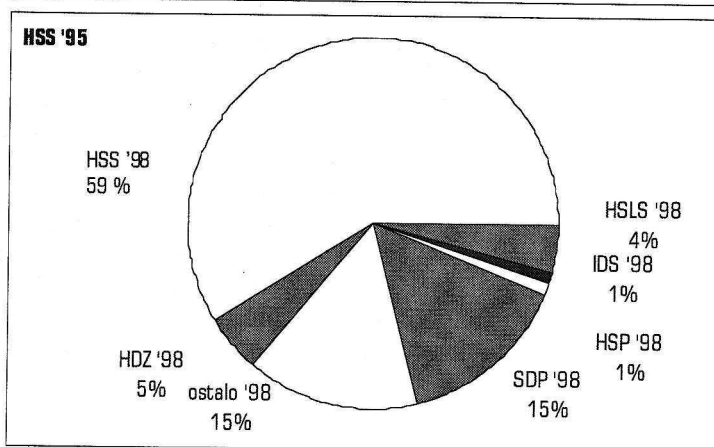
ca, barem kada je riječ o razdoblju u kojem je provođeno istraživanje, poprište vrlo živih događanja i učestalog mijenjanja biračke preferencije. Dodatan pokazatelj kolebanja biračkog tijela jest i velika proporcija osoba koje, uz stranačku, iskazuju i ideološku nedosljednost, namjerom glasovanja za stranku koja percepcijom u javnosti³ znatno odudara od stranke prvotnog izbora. Takva vrsta nedosljednosti ukazuje na to da se barem dio birača ponaša sukladno modelu "zajedničkog spremnika", rukovodeći se pri glasačkoj odluci uvjerljivošću stranaka prije negoli ideološkim načelima. Na taj dio populacije, s podjednakim pravom, mogu računati vrlo raznorodne političke opcije.

Analizu biračke dosljednosti upotrijebili smo podacima o dosljednosti izbora najjačih stranaka u Hrvatskoj. U sljedećim grafikonima prikazana je kasnija dosljednost birača koji su 1995., prema vlastitoj izjavi, glasali za jednu od četiriju stranaka, HDZ, HSS, HSLS ili SDP. Stranke su izabrane zbog dovoljno velikog broja potencijalnih birača u oba istraživanja koja dopuštaju razmjerno pouzdanu i preciznu analizu njihova ponašanja i dosljednosti.

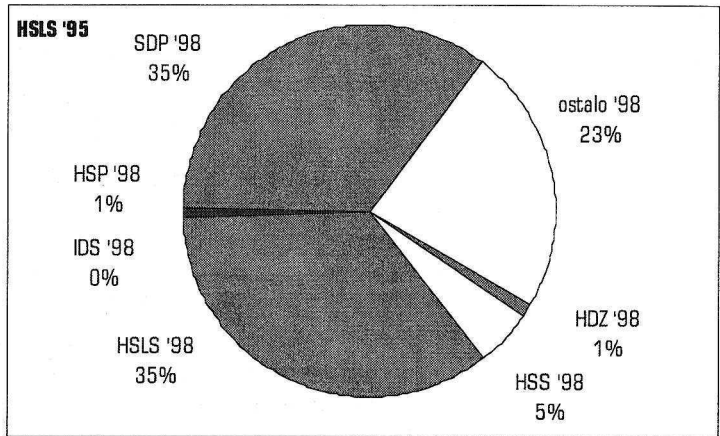
⇒ SLIKA 1
 Namjere glasovanja birača koji su na izborima 1995. glasovali za HDZ

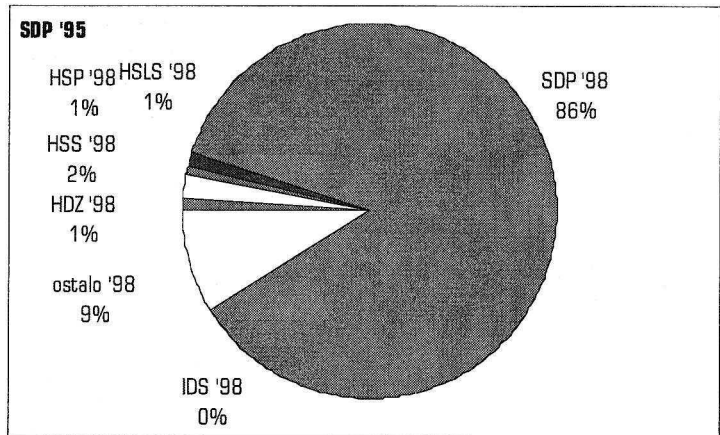
⇒ SLIKA 2
 Namjere glasovanja birača koji su na izborima 1995. glasovali za HSS

⇒ SLIKA 3
Namjere glasovanja
birača koji su na
izborima 1995.
glasovali za HSLS

⇒ SLIKA 4
Namjere glasovanja
birača koji su na
izborima 1995.
glasovali za SDP

Grafički prikazi pokazuju izborne preferencije ispitanika koji su na prethodnim izborima povjerali glas jednoj od četiri stranke uzete u analizu. Ne dovodeći u pitanje ranije nalaze o naglašenoj nedosljednosti hrvatskih birača, prikazi nude nešto potpuniji uvid u kretanja biračkoga tijela. Najmanju dosljednost pokazuju nekadašnji birači HSLS-a od kojih bi ponovno za istu stranku, u trenutku provođenja istraživanja, glasovalo tek nešto više od trećine. Velik odljev birača bilježi i HDZ te, u nešto manjoj mjeri, HSS. Naprotiv, SDP je zadržala većinu svojih birača i privukla znatan broj prijašnjih glasača drugih stranaka, čak i one iz ideološki vrlo udaljenih stranaka, poput HDZ-a i HSS-a. Valja ipak reći da se percepcija SDP-a ponešto promijenila u javnosti i postoje naznake da se ona sve više opaža i svrstava među stranke centra, a ne ljevice (Milas, 1999.). Time je donekle objašnjiv prijelaz glasača iz HSLS-a i HSS-a, ali je oduzimanje znatne proporcije glasača HDZ-u ipak donekle neočekivano. Za sadašnju razinu analize to je važan podatak koji u određenoj mjeri potvrđuje ranije nalaze o manjoj važnosti ideoloških i većoj važnosti specifičnih razloga pri glasačkoj odluci (Milas i Rihtar, 1997.; Milas, 1998.b).

Daljnijim analizama nastojali smo provjeriti čine li osobe nedosljedne u vlastitom izboru razmjerno homogenu populaciju u odnosu na one dosljedne. Pitanjem se provjerava hipoteza o postojanju predvidljivih odlika nedosljednih ispitanika koje trajno utječu na njihovo ponašanje. Ranija su istraživanja pokazala da politička percepcija i ponašanje osoba nižeg stupnja naobrazbe ne slijede logički očekivane obrasce, već su u određenoj mjeri idiosinkratični (Milas i Rimac, 1994.; Milas i Rihtar, 1997.). Osobe niže naobrazbe ne prepoznaju sličnosti među strankama srodnih profila, niti su u stanju vlastitu ideološku matricu uskladiti sa stranačkom preferencijom. Zbog toga se moglo očekivati da takve osobe iskažu nižu dosljednost glasačkog ponašanja koja bi se, u tom slučaju, pripisala rukovođenju nekim trenutačnim ili akcidentalnim čimbenicima pri izboru stranke. Analizu smo proveli na dva načina, dijeleći u prvoj od njih ispitanike na dosljedne i nedosljedne, a u drugoj pridodajući im i kategoriju djelomično dosljednih. Nedosljednim ispitanicima smo smatrali one koji nisu u razmaku od tri godine promijenili glasačko opredjeljenje, djelomično dosljednima one koji su ga promijenili ostajući pritom unutar istog ideološkog bloka ("lijevog", "desnog" ili "središnjeg"), a nedosljednima one koji su promijenili podjednako stranku i blok kojem je ona pripadala.

⇒ **TABLICA 2**
 Struktura zadržanih diskriminativnih dimenzija koje razlikuju dosljedne od nedosljednih birača, odnosno dosljedne od djelomično dosljednih (ideološki dosljednih) i nedosljednih*

	dvije skupine dob i naobrazba	tri skupine dob i naobrazba	prihodi
naobrazba ispitanika	-0,55	0,77	
dob	0,51	-0,63	
naobrazba oca	-0,38	0,72	
naobrazba majke	-0,36	0,73	
automobil		-0,49	
perilica posuđa		-0,46	
naselje, ispitanik		0,48	
prihod kućanstva		0,52	0,68
naselje, otac			0,39
naselje, majka			
niski životni standard		-0,41	-0,43
telefon	-0,32		
perilica rublja	-0,31		
televizor u boji	-0,33		
spol			
kanonička korelacija	0,13	0,18	0,11
uspješnost klasifikacije	55% (50%)	38% (33%)	

* Otisnute su samo projekcije više od $\pm 0,30$.

Objekti analize upućuju na sukladan zaključak kako je na temelju pokazatelja društvenog statusa nemoguće ili jedva moguće razlikovati skupine dosljednih od nedosljednih birača

ča. Homogenost unutar skupina dosljednih i nedosljednih birača razmjerno je niska, a međusobna bliskost razmjerno naglašena. Može se, stoga, reći da se populacije dosljednih i nedosljednih glasača, ako uopće imamo pravo pridavati im skupne attribute, značajno preklapaju. Izlučene diskriminacijske dimenzije opisane niskim kanoničkim korelacijama, odreda manjima od 0,20, tek neznatno poboljšavaju predviđanje kojoj skupini pripada neki pojedinac. Pogađanje nasumce, kako je vidljivo iz tablica, pruža jedva nešto slabiju osnovu za klasifikaciju pojedinaca u dosljedne i nedosljedne. Prema očekivanju, diskriminacijske dimenzije u prvom su redu zasićene izobrazbenim statusom. Za osobe koje iskazuju dosljednije ponašanje može se reći da su, statistički gledano, izobraženije, mlađe i potječu iz naobraženijih obitelji od nedosljednih. Ipak, opravdaniji je zaključak kako osobe različitog društvenog statusa mogu u podjednakoj mjeri iskazivati dosljednost i nedosljednost u biračkom ponašanju.

Druga vrsta analize, ona koja donosi razvrstavanje birača najjačih političkih stranaka u Hrvatskoj, odgovara na pitanje o biračkoj dosljednosti na ponešto drukčiji način. Njome smo željeli utvrditi koliko su skupine potencijalnih birača neke stranke prema društvenom statusu homogene unutar sebe, odnosno koliko su heterogene pri međusobnoj usporedbi različitih stranaka. Homogenost unutar stranaka i heterogenost među strankama upućivala bi na zaključak kako je dosljednost izbora u položaju što ga pojedinac zauzima u društvu, dok bi suprotno opovrgavalo koncept stranke kao zaštitnice klasnih interesa. U prvi dio analize, zbog zahtjeva statističkog postupka, odnosno smanjenja pogreške uzorka, uključene su samo stranke s više od 50 potencijalnih birača u svakoj vremenskoj točki.

☞ TABLICA 3
Broj vjerojatnih birača stranaka uključenih u diskriminacijsku analizu

	Broj vjerojatnih birača ⁴	
	prisjećanje 1995. (N=2315)	namjera glasovanja 1998. (N=2681)
HDZ	1332	871
HSS	197	416
HSLŠ	349	379
HSP	60	143
IDS	92	117
SDP	285	755

U zaključnim analizama uspoređivali smo skupine dosljednih glasača pojedinih stranaka i osobe koje su unutar istraživanog vremenskog intervala promijenile vlastito biračko opredjeljenje. U analizu je uključeno 8 skupina dosljednih i nedosljednih birača, ukupno njih 1651. Kako bi se rezultatima

zajamčila veća vjerodostojnost i smanjila pogreška uzorka, analiza je provedena samo na skupinama koje su okupljale 100 ili više ispitanika.

➔ **TABLICA 4**
Brojnost skupina dosljednih i nedosljednih birača stranaka uključenih u diskriminacijsku analizu

	brojnost skupine
HDZ-HDZ*	683
HDZ-SDP	137
HDZ-HSS	136
HDZ-HSLS	100
HSLs-HSLs	125
HSLs-SDP	109
HSS-HSS	122
SDP-SDP	242

* Prva navedena stranka označava onu za koju je osoba, sukladno vlastitom iskazu, glasovala na izborima održanima 1995., a druga onu za koju bi vjerojatno glasovala u vremenu provođenja istraživanja, 1998.

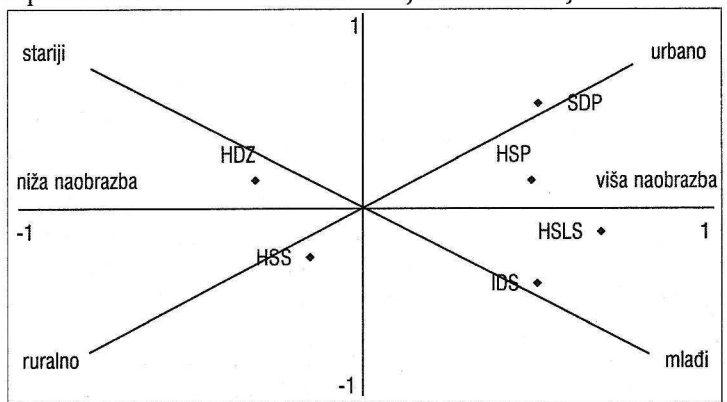
Sve tri provedene diskriminacijske analize, one provedene na vjerojatnim glasačima stranaka 1995., 1998. i ona temeljena na skupinama dosljednih i nedosljednih birača unutar proučavanog razdoblja, upućuju na sukladne zaključke. U sva tri slučaja izlučene su po dvije statistički značajne diskriminacijske dimenzije, kanoničke korelacije više od 0,15. U sva tri slučaja te su dimenzije slično strukturirane, prva je u pravilu najviše zasićena naobrazbom ispitanika i njegovih roditelja, a sekundarno uključuje i veću urbaniziranost i mlađu dob. Druga dimenzija u sva tri slučaja uključuje značajnu pozitivnu projekciju dobi. Strukture diskriminacijskih dimenzija prikazane su u skupnoj tablici.

⊙ **TABLICA 5**
Struktura zadržanih diskriminativnih dimenzija koje razlikuju skupine vjerojatnih birača pojedinih stranaka

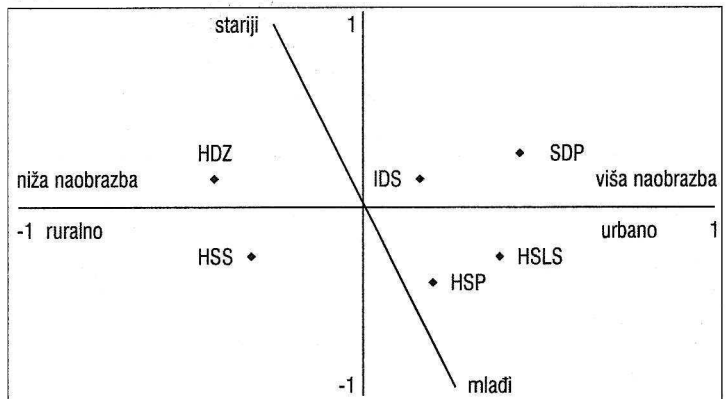
	namjere glasovanja 1998.		glasovanje 1995.		skupine dosljednih i nedosljednih	
	urbaniziranost	dob	urbaniziranost	dob	urbaniziranost	dob
naobrazba ispitanika	0,78	0,73	0,75			
naobrazba oca	0,76	0,82	0,77			
naobrazba majke	0,70	0,75	0,68			
naselje, ispitanik	0,65	0,64	0,64	0,36		
dob	-0,49	0,71	-0,51	0,49	-0,41	0,63
naselje, majka	0,43	0,44	0,37	0,41	0,34	
naselje, otac	0,41	0,45	0,31	0,42	0,33	
automobil	-0,38	-0,35	-0,30			
prihod kućanstva	0,38	0,45	0,41	0,41		
telefon	-0,36	-0,31	-0,32			
perilica rublja	-0,35	-0,32	-0,35			
televizor u boji	-0,31	-0,31				
perilica posuđa	-0,31	0,51				
nizak životni standard						
spol						
kanonička korelacija	0,36	0,17	0,36	0,17	0,42	0,22
uspješnost klasifikacije	30% (17%)		30% (17%)		25% (12,5%)	

Prve dvije diskriminacijske analize upućuju na potpuno sukladne zaključke o prirodi odlučivanja biračkog tijela. Skupine potencijalnih glasača šest ovom prilikom proučavanih stranaka moguće je, u određenoj mjeri, razlikovati na temelju društvenog statusa. Dobivene kanoničke korelacije, kao pokazatelji povezanosti nominalne varijable skupne pripadnosti, i izlučene diskriminacijske dimenzije otkrivaju razmjerno skromnu, ali dosljednu mogućnost razlikovanja. Otprilike petnaestak posto ukupne varijance izbornog ponašanja može biti objašnjeno dvjema dimenzijama društvenog statusa. U odnosu na pogađanje nasumce, uspješnost predviđanja nečijeg stranačkog izbora popravlja se za 13 posto. U slikama koje slijede sadržani su prikazi centroida skupina vjerojatnih glasača u prostoru zadržanih diskriminacijskih dimenzija.

➤ SLIKA 5
 Skupne srednje vrijednosti birača pojedinih političkih stranaka (1995.) na zadržanim diskriminacijskim dimenzijama

➤ SLIKA 6
 Skupne srednje vrijednosti vjerojatnih glasača pojedinih političkih stranaka (1998.) na zadržanim diskriminacijskim dimenzijama

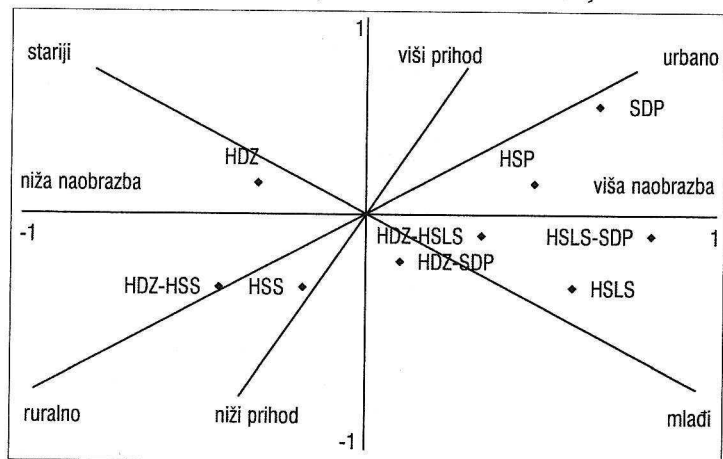

Konfiguracija centroida u prostoru diskriminacijskih dimenzija uglavnom je podudarna u obje provedene analize, što upućuje na stabilnost dobivenih rezultata. Ne treba, međutim, smetnuti s uma da skupine u oba slučaja većim dijelom definiraju isti ispitanici, tako da veća odstupanja nisu ni bila očekivana. Prva dimenzija, najviše zasićena naobrazbom ispitane osobe i njezinih roditelja te, u nešto manjoj mjeri, urbanizacijom naselja, razlikuje vjerojatne glasače HDZ-a i HSS-

a od vjerojatnih glasača preostalih četiriju stranaka. Za prve je svojstvena nešto niža naobrazba i manja urbaniziranost mjesta iz kojih potječu. Druga dimenzija mnogo manje razlikovne vrijednosti dosljedno upućuje samo na nešto manju dob HSLSovih poklonika od one HDZ-ovih. Provedene analize pokazuju da se pojedine stranke uistinu obraćaju donekle različitim društvenim slojevima pučanstva, odnosno da su vjerojatni birači jedne stranke homogeniji prema društvenim obilježjima u odnosu na preostatak biračke populacije. Razlike, međutim, ne treba prenaplašavati, jer su one statistički značajne, ali zapravo vrlo skromne. Poznavanje društvenog statusa neke osobe u vrlo maloj mjeri pridonosi predviđanju kojoj će stranci na izborima povjeriti glas. Dobiveni rezultati svjedoče o tome kako se izbor stranke ne odvija neovisno o društvenom položaju, ali se isto tako njime ni približno ne iscrpljuje. Nalazi čine manje uvjerljivom hipotezu "trenutačne političke konjunktura", jer ona pretpostavlja izbor neovisan o društvenom statusu, ali podjednako je malo vjerojatna i hipoteza o "interesnim skupinama" pojedine stranke, jer one okupljaju birače vrlo raznorodnih društvenih obilježja.

Kako bismo dodatno provjerili hipotezu o društvenoj profiliranosti stranaka kao čimbeniku koji u većoj mjeri utječe na rezultate glasovanja od trenutačne političke situacije, proveli smo diskriminacijsku analizu na dosljednim biračima četiriju stranaka i skupinama osoba koje prelaze iz stranke u stranku. Pritom smo nastojali provjeriti jesu li osobe koje mijenjaju glasačku odluku prema društvenim obilježjima bliže stranci za koju namjeravaju glasovati ubuduće, odnosno rukovode li se, prilikom odluke, vlastitim društvenim statusom ili trenutačnom političkom percepcijom. Kako pokazuje tablica 5., diskriminacijske dimenzije uglavnom su podudarne onima dobivenima na skupinama vjerojatnih birača šest najjačih stranaka, ali su koeficijenti kanoničke korelacije nešto viši.

➤ SLIKA 7
 Skupne srednje vrijednosti na zadržanim diskriminacijskim dimenzijama dosljednih glasača pojedinih političkih stranaka i onih koji namjeravaju promijeniti glasačku odluku

Provedena analiza pokazuje da su, po svojem društvenom statusu, skupine osoba koje mijenjaju glasačku odluku u pravilu negdje između potencijalnih birača stranke prvog i drugog izbora. No, valja istaknuti da mogućnost razlikovanja nije odveć velika. Podaci sugeriraju kako su se nezadovoljni birači HDZ-a okretali drugim strankama ovisno o naobrazbi. Oni niže naobrazbe bili su skloni glasovati za HSS, osobito ako su potjecali iz ruralnih regija, dok su se oni više naobrazbe u podjednakoj mjeri okretali SDP-u i HSLŠ-u. Analiza također ukazuje na međusobnu bliskost centroida HSS-a i HDZ-a i njihovu udaljenost u odnosu na također međusobno bliske centroe SDP-a i HSLŠ-a. Raspored skupnih vrijednosti u diskriminacijskom prostoru pokazuje da se "razmjena" birača između HSS-a i HDZ-a, odnosno ona između SDP-a i HSLŠ-a odvijala sukladno teoriji "interesnih skupina", dok se odjev HDZ-ovih birača prema strankama centra i lijevoga centra odvijao u skladu s pretpostavkama teorija "trenutačne političke konjunktura" ili "zajedničkog spremnika". Čini se, stoga, da se dio biračkog tijela ponašao sukladno vlastitom društvenom položaju, dok se drugi okretao strankama za koje se vjerovalo da će bolje riješiti društvene probleme bez obzira na ideološko usmjerenje. Kako bismo bolje provjerili takvu pretpostavku, proveli smo diskriminacijsku analizu u prostoru stavova prema vlasti i zasebnim segmentima njezina djelovanja.

☛ TABLICA 6
 Struktura zadržanih diskriminativnih dimenzija koje razlikuju skupine dosljednih glasača pojedinih političkih stranaka i onih koji namjeravaju promijeniti glasačku odluku

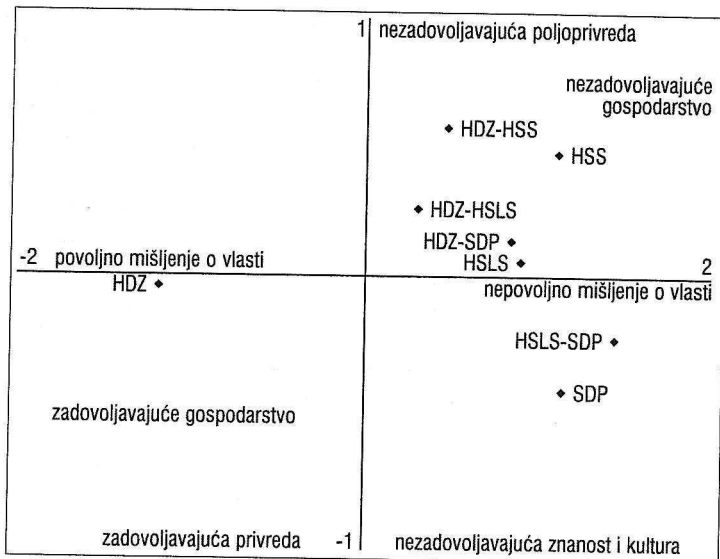
	opći stav prema vlasti	poljoprivreda
mišljenje o predsjedniku	0,82	
mišljenje o vlasti	0,75	
mišljenje o vladajućoj stranci	0,69	
gospodarstvo	0,50	
privatizacija	0,42	
školstvo	0,40	
poljoprivreda	0,38	0,55
vanjska politika	0,37	
socijalna skrb	0,36	
znanost	0,36	-0,46
kultura	0,32	-0,46
sigurnost građana		
turizam		
obnova		
obrana zemlje		
kanonička korelacija	0,75	0,25
uspješnost klasifikacije	48% (12,5%)	

Rezultati pokazuju da je na temelju stava prema vlasti moguće znatno bolje razlikovati potencijalne birače najjačih hrvatskih političkih stranaka nego na temelju njihova društvenog statusa. Kanonička korelacija od 0,75 upućuje na razmjer-

➔ SLIKA 8

Skupne srednje vrijednosti na zadržanim diskriminacijskim dimenzijama dosljednih glasača pojedinih političkih stranaka i onih koji namjeravaju promijeniti glasačku odluku

no visoku diskriminativnost izvedene funkcije, utemeljene na općem stavu prema vlasti. Druga izlučena dimenzija mnogo je ograničenijeg dosega te, iako značajna, ima razmjerno malu razlikovnu moć. Uporabom zadržanih diskriminacijskih dimenzija pri predviđanju skupne pripadnosti, ona biva više-struko uvećana u odnosu na pogađanje nasumce. Priroda razlikovanja bolje se može iščitati iz slikovnog prikaza.

Već je na prvi pogled vidljivo kako diskriminacijske funkcije razlikuju ponajprije vjerojatne glasače HDZ-a od vjerojatnih glasača neke od oporbenih stranaka. Osobito nepovoljno mišljenje o tadašnjoj vlasti odlikuje vjerojatne glasači SDP-a, dok su oni HSLs-ovi i HSS-ovi nešto umjereniji u stavovima. Sukladno očekivanjima, birači koji su namjeravali uskratiti podršku vladajućoj stranci i povjeriti je nekoj od oporbenih razmjerno su vrlo kritični prema djelovanju vlasti, pa su stoga bili bitno bliži oporbi prema iskazanome stavu negoli prema društvenom statusu. Takav nalaz ukazuje da je trenutačni stav koji počiva na osobnoj percepciji političke zbilje i procjeni o stranci koja bi trenutačno istaknute probleme najuspješnije riješila, mnogo važniji u glasačkoj odluci od društvenog statusa. Uskraćivanje podrške HSLs-u u korist SDP-a svojstveno je osobama s izrazito nepovoljnim mišljenjem o tadašnjoj vlasti što sugerira kako se posljednja stranka u javnosti opaža kao ona sklona radikalnijim promjenama u odnosu na prvu. Druga diskriminacijska dimenzija, koja tek u manjoj mjeri pridonosi razlikovanju skupina vjerojatnih birača, odjeljuje ponajprije glasače HSS-a od SDP-a, pokazujući kako nezadovoljstvo prvih imalo izvorište u vođenju poljoprivrede, a drugih razmjerno više u urbanim problemima poput znanosti i kulture.

RASPRAVA I ZAKLJUČCI

Provedeno se istraživanje bavi proučavanjem dosljednosti i nedosljednosti u glasačkom ponašanju. Problemu smo pristupili na posredan način u opsežnoj korelacijskoj studiji koja nipošto ne može ponuditi konačne odgovore, ali može sugerirati one najvjerojatnije. Svjesni svih nedostataka korelacijskog istraživanja, naše ćemo zaključke pokušati osnažiti nalazima ranije provedenih studija.

Prvi i bitan nalaz provedenog istraživanja jest razmjerno niska dosljednost u izboru stranke za koju osoba namjerava glasovati. Metodološki problemi vezani uz način prikupljanja podataka ranije su spomenuti te ih nećemo ponavljati. Nedosljednost je zbog njih mogla biti samo podcijenjena. Moglo bi se pomisliti da su birači ideološki dosljedni, ali djeluju nedosljedno zbog programskih preklapanja stranaka sličnog ideološkog profila. Primjerice, birač koji na jednim izborima glasa za HSLS, a na drugima za HNS, ili onaj koji, umjesto HSP-u, svoj glas povjerava HSP-u 1861. ne može se smatrati odveć nedosljednim. Većinu nedosljednih birača predstavljaju, međutim, osobe koje preskaču ideološke barijere među hrvatskim političkim blokovima, odlučujući se na temelju trenutnih, a ne trajnijih razloga, odnosno specifičnih problema, a ne ideologije. Dosljednost je, stoga, barem za dio populacije, upitna kategorija. No, nedosljedni birači ne predstavljaju skupinu koja se od ostalih izdvaja prema nekom znanom društvenom obilježju. Svojstvena im je nešto niža naobrazba i starija dob, ali stupanj u kojem odstupaju od ostatka populacije važan je samo na statističkoj razini. S obzirom da se ne razlikuju bitno (iako statistički značajno) od nedosljednih birača, oni koji su u ovom istraživanju iskazali dosljednost mogli bi se u drugoj prilici, uz neke preciznije mjere proučavanog konstrukta, pokazati nedosljednima, primjerice uzimanjem većeg broja mjernih točaka ili njihove veće vremenske razmaknutosti. Prema društvenom statusu, stoga, svi su birači potencijalno nedosljedni, odnosno ni za koga od njih njegova (njezina) društvena obilježja ne jamče ustrajnost u stranačkom, pa ni šire, ideološkom izboru.

Drugi problem čije smo rješavanja načeli provedenim istraživanjem odnosi se na utvrđivanje interesnih društvenih skupina svake stranke. Politološka teorija opisuje političke stranke kao zaštitnice interesa određenih društvenih kategorija. Iako je posve jasno da ni u kojem političkom sustavu ne postoji potpuna korespondencija stranačkog programa i društvenih obilježja njezinih birača, očekuje se da će pojedine društvene kategorije vjerojatnije pristupati jednim strankama nego drugima, odnosno da će priroda njihove povezanosti biti statistička, ali naglašena. Provedeno istraživanje uglavnom

nije potvrdilo takve hipoteze. Diskriminacijska je analiza, do-
duše, pokazala da se stranke međusobno statistički značajno
razlikuju prema društvenim obilježjima birača, ali su utvr-
đene razlike razmjerno oskudne. Viša naobrazba i urbanizira-
nost su odrednice koje u najvećoj mjeri razlikuju vjerojatne
birače HDZ-a i HSS-a, s jedne strane u odnosu na preostale
stranke uključene u istraživanje. Razlike u materijalnom sta-
tusu i prihodima nisu se pokazale odveć važnima u razliko-
vanju skupina vjerojatnih birača, što još više problematizira
ulogu stranaka u zaštiti interesa pojedinih društvenih kate-
gorija, barem kad je riječ o političkom trenutku Hrvatske obu-
hvaćenom istraživanjem. Tomu je, vjerojatno, u velikoj mjeri
pridonijela nedovoljna profiliranost stranaka, odnosno obra-
ćanje širim slojevima, nego što bi nalagala njihova ideološka us-
mjerenost. Upravo odlike pokreta čine biračku strukturu poje-
dinih stranaka razmjerno neprepoznatljivom. U odnosu na re-
zultate analize biračkog ponašanja 1995., namjere glasanja u vri-
jeme provođenja istraživanja (1998.) ne nude ništa jednozna-
čnije rezultate. Naprotiv, usprkos velikom "odljevu" potenci-
jalnih birača HDZ-a, koji se u javnosti najčešće prozivalo zbog
neprofiliranosti i karakteristika pokreta, društvena struktura
vjerojatnih glasača pojedinih stranaka nije se homogenizirala.
To ukazuje na to da se potencijalni birači nakon napuštanja
tada vladajuće stranke nisu ponašali sukladno vlastitom dru-
štvenom statusu nego su pristupali stranci koja je, kako su-
geriraju ranija istraživanja (Milas, 1998b), nudila najbolja rješe-
nja za nastale probleme u društvu. Rezultati ipak nisu jedno-
značni, jer se nedosljedni birači, prema svojem društvenom
statusu, nalaze negdje između vjerojatnih birača svojeg pr-
vog i drugog izbora. Nezadovoljni birači HDZ-a okrenuli su
se drugim strankama ovisno o naobrazbi. Oni niže naobrazbe
bili su skloni glasovati za HSS, osobito ako su potjecali iz ru-
ralnih regija, dok su se oni više naobrazbe u podjednakoj mje-
ri okretali SDP-u i HSLs-u. Na temelju bliskosti centroida u
prostoru diskriminacijskih dimenzija može se zaključiti kako
su se prijelazi birača iz HDZ-a u HSS, odnosno iz HSLs-a u
SDP odvijali sukladno teoriji "interesnih skupina", dok se od-
ljev HDZ-ovih birača prema strankama centra i lijevoga centra
odvijao u skladu s pretpostavkama teorija "trenutačne poli-
tičke konjunktura" ili "zajedničkog spremnika". Pretpostavili
smo, stoga, da se dio biračkog tijela ponaša sukladno vlasti-
tom društvenom položaju, dok se drugi okreće strankama za
koje vjeruju da će bolje riješiti društvene probleme, bez obzira
na ideološko usmjerenje. O tome da uvjerljivost u pristupu
naglašenim društvenim problemima ima vrlo važnu ulogu u
pridobivanju biračkog tijela, bez obzira na ideološko usmjere-
nje i društveni status, svjedoči mogućnost razlikovanja vjero-

jatnih glasača pojedinih stranaka prema iskazanom stavu o vlasti u cjelini i njezinom djelovanju u nizu društveno relevantnih područja. Birači koji su ranije glasovali za vladajuću stranku, a u vrijeme provođenja istraživanja su joj namjeravali uskratiti podršku, bili su mnogo bliži oporbenim strankama prema svojim stavovima negoli društvenim obilježjima. Takav nalaz opravdava zaključak kako je procjena političke zbilje, odnosno procjena uspješnosti dosadašnje vlasti i uvjerljivosti oporbe mnogo važniji regulator izbornog ponašanja od društvenog statusa. Najpovoljnije mišljenje o vlasti, dakako, imali su vjerojatni glasači HDZ-a, a najnepovoljnije oni koji su glas namjeravali dati SDP-u. Potencijalni birači HSS-a i HSLS-a bili su kritični i nezadovoljni tadašnjom vlašću, ali bitno umjerenije negoli oni SDP-ovi koji su privlačili najnezadovoljnije ranije glasače HDZ-a i HSLS-a.

Rezultati provedenog istraživanja čine određene pretpostavke o političkim zbivanjima u Hrvatskoj razmjerno uvjerljivima, dok druge s visokim stupnjem sigurnosti mogu biti odbačene. Stranački prostor u zemlji još je uvijek nedovoljno profiliran, tako da stranke, vladajući se kao masovni pokreti, nastoje oko sebe okupiti sve potencijalne birače, donekle na štetu konzistentnosti programa. U prvo vrijeme homogenizaciju i okupljanje oko stranaka motiviralo je, u prvome redu, jačanje nacionalne svijesti i negativno određenje prema komunističkoj vlasti, a u trenutku provođenja istraživanja sličnu homogenizaciju proizvodi negativno procjenjivanje učinaka vlasti. Dosljednost u stranačkom izboru kao odrednica "zrele demokracije" prisutna je tek u naznakama, tako da se birači rukovode ne toliko društvenim interesima vlastita sloja, već trenutačnim mišljenjem i određenjem prema vlasti. Provedeno istraživanje ne nudi konačan odgovor koji model od ponuđena tri najbolje opisuje ponašanje birača, ali se čini da su svi oni donekle korisni u njegovu predviđanju. Biračka nedosljednost podjednako odgovara modelu "trenutačne političke konjunktura" i "zajedničkog spremnika". Ipak, posljednji model donekle podržava i slaba povezanost društvenog statusa i glasačke naklonosti. Najmanje uporište u podacima ima model "interesnih skupina", jer je očigledno da se nezadovoljni birači pri promjeni stranke za koju će glasovati ne rukovode u većoj mjeri ideološkim razlozima ili vlastitim društvenim obilježjima.

BILJEŠKE

¹ S obzirom na to da nije riječ o razmjernom uzorku, udio birača neke stranke u njemu nije jednak udjelu u populaciji, već je za to potrebno provesti dodatno ponderiranje.

² Na pitanja o tadašnjoj namjeri glasovanja, uključujući li se i vjerojatni glasači neke stranke, uzdržalo se svega 8,9 posto ispitanika, dok je podatak o posljednjem izlasku na izbore uskratilo njih više od 30 po-

sto. Vjerojatno se među njima nalaze i oni koji vlastitu promjenu odluke nastoje prikriti nemogućnošću prisjećanja.

³ Opažaj u javnosti može se smatrati više ili manje preciznim neizravnim pokazateljem ideološke i programske usmjerenosti političke stranke.

⁴ Udio birača u uzorku zbog nerazmjernog uzorkovanja ne odslikava njihov stvarni udio u populaciji

LITERATURA

Bulat, N. i Štrelov, D. (1995). Neke determinante izbornog ponašanja građana na izborima 1992. godine. U: S. Vrcan, D. Lalić, Z. Pokrovac, N. Bulat i D. Štrelov, *Pohod na glasače: Izbori u Hrvatskoj 1990.-1993.* Split: Puls.

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E. i Stokes, D. E. (1960). *The American voter.* New York: Wiley.

Eysenck, H. J. (1954). *The psychology of politics.* New York: Praeger.

Eysenck, H. J. i Wilson, G. D. (1978). *The psychology of ideology.* Baltimore, MD: University Park Press.

Festinger, L. A. (1957). *A theory of cognitive dissonance.* Stanford: Stanford University Press.

Grdešić, I. (1991). Izbori u Hrvatskoj: Birači, vrednovanja, preferencije. U: I. Grdešić, M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek, *Hrvatska u izborima 90.* Zagreb: Naprijed.

Kinder, D. R. (1998). Opinion and action in the realm of politics. U: D. T. Gilbert, S. T. Fiske i G. Lindzey. *The handbook of social psychology*, Vol 2 (778-867). Boston: McGraw-Hill.

Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1998). *Javno mnijenje Hrvatske /rujan 1998.: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lamza Posavec, V. (1995). *Javno mnijenje: Teorije i istraživanje.* Zagreb: Alinea.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. i Gaudet, H. (1948). *The people's choice.* New York: Columbia University Press.

Lipset, S. M. (1960). *Political man.* New York: Doubleday & Company.

Milas, G. (1992). Mišljenje javnosti o hrvatskim političarima i političkim strankama kao pokazatelj dimenzionalnosti i prirode hrvatskog političkog prostora. *Društvena istraživanja*, 1, 245-264.

Milas, G. (1998a). *Korelacijska i eksperimentalna studija odnosa temeljnih dimenzija društvenih stavova, ličnosti i društvene poželjnosti.* Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

Milas, G. (1998b). Mišljenje o djelovanju vlasti kao pokazatelj stranačke naklonosti i namjere glasovanja. *Društvena istraživanja*, 7, 683-697.

Milas, G. (1999). *Ličnost, stavovi i političko ponašanje.* Neobjavljeni rukopis.

Milas, G. i Rihtar, S. (1997). Ideološke odrednice stranačke naklonosti i namjere glasovanja. *Društvena istraživanja*, 6, 663-676.

Milas, G. i Rimac, I. (1994). Model hrvatskoga političkog prostora, dimenzioniran stavovima glasača. *Revija za sociologiju*, 25, 9-22.

Rimac, I. (1992). Socijalni status i politička odluka – izbori 1992., *Društvena istraživanja*, 1, 265-274.

Reasons of Inconsistency: Who Changes Their Voting Decision and Why?

Goran MILAS
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

An attempt was made in the study based on extensive research of public opinion conducted in 1998 on a probability sample of the Croatian population to determine the scope of inconsistent behaviour in voters and gain insight into the reasons for changing voting decisions. The research has shown that the examinees' behaviour is relatively inconsistent, so much so that approximately half of them within the interval of three years intend to change the party they will probably vote for in the future. Most of them do not only change the party they vote for, but also the ideological group they want to grant their confidence to, thus expressing equally both party and ideological inconsistency. The drain of voters from one party to another, as shown by the discriminative analyses carried out, does not mostly occur based on social status corresponding with the party profile, but depends on the attitude towards those in power. Guided by the current political reality and assessing contemporary and specific problems, the voters, as a result of necessity, behave inconsistently, abandoning the more permanent determinants of their voting orientation. Such behaviour is best described by the "common tank" model presupposing that apart from the solid core of followers claimed by every party, the majority of the electorate consists of voters whose behaviour is completely inconsistent, at one moment inclining toward one party, and the next toward another, all depending on accidental factors, estimates of momentary political reality, or evaluations of platforms offered.

Gründe der Inkonsequenz: Wer neigt zur Änderung des Wählerverhaltens und warum?

Goran MILAS
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Aufgrund einer umfassenden Meinungsumfrage, die 1998 innerhalb einer probabilistischen Musterguppe der kroatischen Bevölkerung vorgenommen wurde, versuchte man zu ermitteln, in welchem Maße das Wählerverhalten inkonsequent ist und warum es dazu kommt. Es erwies sich, dass das Wählerverhalten in Kroatien relativ inkonsequent ist, da nämlich etwa die Hälfte der Wähler die Absicht

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 473-495

MILAS, G.: RAZLOZI...

äußert, innerhalb eines 3-Jahres-Intervalls ihre Stimme einer anderen Partei zu geben. Der Großteil der Wähler wechselt nicht nur die Partei, sondern auch die ideologische Ausrichtung, so daß sich die Inkonsequenz des Wählerverhaltens sowohl auf die Wahlpartei als auch auf die ideologische Orientierung bezieht. Wie die durchgeführten diskriminatorischen Analysen zeigen, beruht die Abwanderung der Wähler aus einer Partei in andere nicht auf dem gesellschaftlichen Status des Wählers, der mit dem Profil der jeweiligen Partei korrespondierte, sondern in erster Linie auf der Einstellung zur gegenwärtigen Regierung. Die Wähler orientieren sich an der gegenwärtigen politischen Lage und erwägen aktuelle, spezifische Schwierigkeiten, aufgrund deren sie ihre grundlegende politische Einstellung ändern und es notwendig zu unkonsequentem Wählerverhalten kommt. Ein solches Verhalten wird am besten am Modell des sog. "gemeinsamen Reservoirs" erklärt: neben einem festen Kern treuer Wähler, den jede Partei aufzuweisen hat, besteht der Wahlkörper zum größten Teil aus völlig unkonsequenten Wählern, die sich je nach der aktuellen politischen Lage und angeregt durch konkrete Vorfälle und neue Wahlprogramme einer anderen Partei zuwenden.